

УДК 331.522:332.122 (477)

Сергій МЕЛЬНИК,

*кандидат економічних наук,
доцент, Заслужений економіст
України, директор Державної
Установи Науково-дослідного
Інституту соціально-трудо­вих
відносин Мінсоцполітики України,
м. Луганськ*

ПРОФЕСІЙНО-КВАЛІФІКАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ПОПИТ НА ВІТЧИЗНЯНОМУ РИНКУ ПРАЦІ НА КАДРИ СФЕРИ ВОДНОГО ГОСПОДАРСТВА

У статті розглянуто сучасний стан професійно-кваліфікаційного забезпе­чення та попит на вітчизняному ринку праці на кадри сфери водного гос­подар­ства, виявлено регіональні особливості цієї ситуації в Україні, викладено про­позиції щодо розробки галузевої рамки кваліфікацій сфери водного гос­подар­ства.

Ключові слова: водне господарство, ринок праці, кадри, кваліфікація, про­фесія, рамка кваліфікацій.

В статье рассмотрена нынешняя ситуация профессионально-квалификационного обеспечения на спрос отечественного рынка труда на кадры водного хозяйства, выявлены региональные особенности этой ситуации, выписаны предложения по разработке отраслевой рамки квалификаций сферы водного хозяйства.

Ключевые слова: водное хозяйство, рынок труда, кадры, квалификация, профессия, рамка кваліфікацій.

The article describes the current situation of professional qualification to ensure the demand of the domestic labor market for water management staff, identify regional characteristics of this situation, offered a proposition to develop sectoral qualifications framework on water management..

Keywords: water management, labor, personnel, qualifications, profession, quali­fications framework.

Вступ. Постановка проблеми. Водне господарство – це вкрай важлива сфера економіки України, яка забезпечує водними ресурсами усі види економічної діяльності, є основною складовою для створення комфортних та якісних умов життєдіяльності суспільства. Розвиток водного господарства України є одним із пріоритетних напрямів розвитку економіки держави. Підтвердженням цьому є Закон України від 12.06.2012 р. „Про затвердження Загальнодержавної цільової програми розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року”

З урахуванням стратегічних напрямів розвитку водного господарства Укра-

їни актуалізуються практичні завдання в сфері його кадрового забезпечення. Збалансований розвиток водного господарства, підвищення ефективності державного управління водними ресурсами, їх використання і охорона, є неможливими без суттєвого покращення якості профорієнтаційної роботи, підготовки та перепідготовки кадрів, з урахуванням нових напрямків державної політики у сфері освіти, зайнятості та соціально-трудових відносин, передбачених впровадженням Національної рамки кваліфікацій (далі – НРК). На теперішній час існує нагальна потреба у системній підготовці висококваліфікованих кадрів для сфери водного господарства із визначенням відповідності їх чисельності та якості потребам на вітчизняному ринку праці.

Аналіз останніх досліджень. Несприятлива ситуація на вітчизняному ринку праці, зумовлена дисбалансом попиту та пропозиції працівників, привертає увагу багатьох науковців до вивчення кон'юнктури ринку праці, професійно-кваліфікаційної структури підготовки кадрів у навчальних закладах відповідно до потреб державного ринку праці, розробки та удосконаленню системи моніторингу потреб держави у підготовці фахівців певного освітньо-кваліфікаційного рівня тощо. Зазначені питання знайшли відображення у наукових працях В. І. Герасимчук, І. Ф. Гнибіденка, Ю. М. Маршавіна, Н. О. Павловської, В. А. Савченка, М. В. Семенікіної та ін., у тому числі автора цієї статті. Проте, питання професійно- та освітньо-кваліфікаційного забезпечення сфери водного господарства в наукових доробках вітчизняних науковців є практично невисвітленими.

Постановка завдань. Метою цієї статті є виявлення сучасного стану забезпечення ринку праці професійно-кваліфікаційними кадрами сфери водного господарства. На виконання поставленої мети у дослідженні виконуються наступні завдання: визначити рівень забезпечення номенклатури професій (посад, професійних назв робіт) сфери водного господарства професійними стандартами, проаналізувати збалансованість (розбалансованість) попиту та пропозиції, професійно-кваліфікаційної структури кадрів на державному ринку праці та виявити напрямки проведення у відповідності до нього ринку освітніх послуг, у тому числі шляхом запровадження у повному обсязі НРК.

Виклад основного матеріалу. Завершення навчання за відповідним освітньо-кваліфікаційним рівнем має супроводжуватись отриманням випускником вищого навчального закладу результатів навчання, що відповідають вимогам професійних компетенцій, зведеним у професійні кваліфікації (професійні стандарти за компетентнісним підходом). Таким чином, стандарти вищої освіти за всіма напрямками і спеціальностями підготовки повинні визначатися вимогами профстандартів нового типу до первинних посад та професійних кваліфікацій випускника. Тобто наявність напрямку підготовки спеціальності в переліку має обов'язково супроводжуватись наявністю відповідної професійної назви роботи (назви посади, професії) у Національному класифікаторі України ДК 003 „Класифікатор професій” (далі – КП), за якою визначається професійна кваліфікація випускника вищого навчального закладу.

На сьогодні, в КП наявними є 76 професій (професійних назв робіт, посад) сфери водного господарства, серед яких: у розділі КП „Керівники” 38 позицій,

у розділі КП „Професіонали” – 19 позицій, у розділі „Фахівці” – 10 позицій, а решта (9 позицій) припадає на робітничі професії відповідного спрямування. Зазначимо, що в професійному Довіднику характеристик професій працівників (далі – ДКХП) не для всіх професій (професійних назв робіт) сфери водного господарства наявні кваліфікаційні характеристики. Такими, наприклад, є посади „Майстер з ремонту гідроспоруд”, „Механік гідровузла (шлюзу)”, „Старший інспектор з гідроспоруд” тощо.

Відсутність кваліфікаційних характеристик за певними посадами є суттєвою проблемою професійної стандартизації, що по-перше, ускладнює організацію, нормування та оплату праці працівників, завдання, обов’язки, права, відповідальність, кваліфікаційні вимоги яких не вписані в ДКХП. По-друге, такий стан справ робить неможливим розробку освітньо-кваліфікаційних (кваліфікаційних) стандартів відповідно до вимог професійних стандартів.

Забезпечення більш повної класифікації професій сфери водного господарства є вкрай необхідним заходом, перш за все, стосовно реальної оцінки використання фахівців відповідного виду економічної діяльності на національному ринку праці. Зазначимо, що результаті розгляду сучасного стану забезпечення ринку праці професійно-кваліфікаційними кадрами сфери водного господарства не є оптимістичними. Вибірковий аналіз надлишковості працівників водного господарства у професійному розрізі, які виходили на офіційний вітчизняний ринок праці у 2010 році, свідчить про те, що пропозиція фахівців (за умови, незайнятості) більш як у 7 разів перевищувала попит (вакансії). Варіація чисельності незайнятих осіб, які шукали роботу за окремими професіями сфери водного господарства, за цей період коливалася в межах від 1 до 115 осіб. Разом із цим, навантаження незайнятих, у розрахунку на 10 вакантних робочих місць (посад) варіювало від 5 до 170 осіб.

За даними Державного центру зайнятості України за станом на січень – грудень 2010 р. серед професій сфери водного господарства особливо наднизькою була потреба ринку праці у працівниках з професійними кваліфікаціями: „Гідротехнік”, за якою налічувалося 2 вакантних робочих місця, тоді як офіційно шукали роботу 34 особи; „Технік-гідротехнік” – жодного вакантного робочого місця (!) та 13 незайнятих; „Оглядач гідротехнічних об’єктів” – 9 робочих місць та 115 незайнятих; „Інженер з використання водних ресурсів” – 2 робочих місця та 14 незайнятих; „Гідрогеолог” – 2 робочих місця та 12 незайнятих. Відповідно, навантаження незайнятих за цими професіями (професійними назвами роботи, посадами) становило 170, 130, 128, 70 та 60 відповідно (у розрахунку на 10 вакантних робочих місць).

Зазначене вище є свідченням формалізації соціально-трудових відносин у сфері водного господарства та низької конкурентоздатності підготовлених фахівців сфери водного господарства на вітчизняному ринку праці (це стосується й багатьох інших видів економічної діяльності). Виправлення цієї ситуації обумовлює необхідність формування тісного взаємозв’язку між стандартними вищої і професійно-технічної освіти із підготовки кадрів та реальними потребами ринку праці та вимогами професійних стандартів за компетентісним підходом.

У цьому контексті особливої уваги заслуговує практичне впровадження в

Україні Національної рамки кваліфікацій (далі – НРК), затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. за № 1341, основною метою якої є введення європейських стандартів та принципів забезпечення якості освіти з урахуванням вимог ринку праці до компетентностей фахівців та налагодження ефективної взаємодії сфери освітніх послуг та ринку праці. У міжнародному контексті будь-яка рамка кваліфікацій розглядається як один із ключових механізмів освітньої мобільності, „маршрутизатора” („дороговказу”) процесу навчання протягом усього життя. Стосовно галузевої рамки кваліфікацій – це навчання протягом життя в межах професії чи професійного профілю [1, с. 9].

НРК повинна стати інструментом поєднання сфер праці і освіти. Запровадження НРК потребує перегляду переліку напрямків та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців з вищою освітою для розробки галузевих рамок кваліфікацій. Зокрема, першочерговим етапом відповідного спрямування є визначення професійних кваліфікацій, які будуть визнаватися у межах формальної та/або неформальної освіти.

Проведений аналіз професійних кваліфікацій сфери водного господарства за КП дозволив визначити, що уніфікації потребуватимуть такі напрямки підготовки та спеціальності, як:

- для молодшого спеціаліста: „експлуатація та ремонт меліоративних, будівельних машин і обладнання” (5.10010202);
- для бакалавра: „екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування” (6.040106);
- для спеціаліста (до моменту скасування цього освітньо-кваліфікаційного рівня) та магістра: „меркетинг природоохоронної діяльності” (7/8. 3060103); „гідрологія” (7/8. 04010502); „прикладна екологія та збалансоване природокористування (водне господарство)” (7/8. 04010602); „агромеліорація” (7/8. 09010106).

Нами пропонується Макет сегменту галузевої рамки кваліфікацій „Водне господарство” за класифікацією професійних кваліфікацій відповідно до рівнів НРК та форм навчання (табл. 1).

Зазначимо, що введення галузевої рамки кваліфікацій сфери водного господарства (як і будь-яких інших видів економічної діяльності) у більшості випадків потребує перегляду освітньо-кваліфікаційних стандартів у бік збільшення навчальних програм (модулів) практичного наповнення (професійних компетенцій); отримання трудового стажу (навичок) студентами (учнями) в період навчання; підготовки за новими кваліфікаціями дорослого населення (зайнятого за профілем); розширення підготовки кадрів за інформаційними, методологічними, мовними та іншими специфічними здатностями (компетенціями).

Таблиця 1

Макет сегменту галузевої рамки кваліфікацій національної рамки

кваліфікацій „Водне господарство”

Форма навчання	Рівні Національної рамки кваліфікацій				
	1 - 4	5	6	7	8
	академічна кваліфікація – кваліфікований робітник	академічна кваліфікація – молодший спеціаліст	академічна кваліфікація – бакалавр	академічна кваліфікація – магістр (тимчасово – спеціаліст)	академічна кваліфікація – доктор філософії (кандидат наук)
1	2	3	4	5	6
Формальна освіта (первинні посади – без вимог до стажу роботи). Професійні кваліфікації з кодом КП	7233 Монтажник гідроагрегатів II розряду	3111 Технік гідрогеолог	3111 Технік гідрогеолог II категорії	2114.2 Гідролог 2114.2 Гідрогеолог 2213.1 Гідротехнік-дослідник	
	8163 Машиніст насосних установок II розряд	3115 Механік гідровузла (шлюзу)	3115 Механік гідровузла (шлюзу) II категорії	2212.2 Інженер з використання водних ресурсів	
	8163 Обхідник гідросторуд	3212 Інспектор з використання водних ресурсів	3212 Інспектор з використання водних ресурсів II категорії	2213.2 Інженер станції насосної (групи станцій)	
	8163 Оглядач гідротехнічних об'єктів	3212 Технік-гідрометрист	3212 Технік-гідрометрист II категорії	2213.2 Інженер-проектувальник (водне господарство)	
	8163.3 Регулювальник подавання води	3212 Технік-гідротехнік	3212 Технік-гідротехнік II категорії	2213.2 Фахівець з використання водних ресурсів	1221.2 Виконавець робіт (водне господарство)
	8163.3 Регулювальник русловий	3112 Технік-проектувальник (водне господарство)	3112 Технік-проектувальник (водне господарство) II категорії	2213.2 Інженер-гідротехнік	
				2112.2 Інженер-радіотехнік (водне господарство)	
				2112.2 Радіолог (водне господарство)	
				2212.2 Токсиколог (водне господарство)	
	7233 Монтажник гідроагрегатів 3-6 розрядів	3111 Технік-гідрогеолог I категорії	3111 Технік-гідрогеолог I категорії	2148.2 Топограф (водне господарство)	
	8163 Машиніст насосних установок 3-5 розрядів	3115 Механік гідровузла (шлюзу) I категорії	3115 Механік гідровузла (шлюзу) I категорії	2113.2 Хімік (водне господарство)	
				1411 Менеджер (управитель) з використання водних ресурсів	
				2114.2 Гідролог (II, I категорія, провідний)	
				2114.2 Гідрогеолог (II, I категорія, провідний)	

продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6
---	---	---	---	---	---

2. Неформальна освіта та підвищення кваліфікації чи післядипломна освіта із наявністю трудового стажу. Професійні кваліфікації з кодом КП	3212 Інженер з використання водних ресурсів	3212 Інженер з використання водних ресурсів	2213.1 Гідро-технік-дослідник (II, I категорія, провідний)	1221.2 Головний інженер (експлуатація водогосподарської організації)
	3212 Технік-гідрометрист I категорії	3212 Технік-гідрометрист I категорії	2213.2 Інженер з використання водних ресурсів (II, I категорія, провідний)	1221.2 Начальник (завідувач) лабораторії моніторингу вод та ґрунтів (водне господарство)
	3112 Технік-проектувальник (водне господарство) I категорії	3112 Технік-проектувальник (водне господарство) I категорії	2213.2 Інженер станції насосної станції (групи станцій) (II, I категорія, провідний)	1221.2 Начальник відділення каналу (водне господарство)
			2212.2 Інженер-проектувальник (водне господарство) (II, I категорія, провідний)	1221.2 Начальник станції компресорної
			2213.2 Інженер-гідротехнік (II, I категорія, провідний)	1221.2 Начальник станції насосної
				122.2 Майстер з ремонту гідропоруд
			2113.2 Інженер-радіохімік (водне господарство) (II, I категорія, провідний)	1210.1 Начальник управління каналу
				2113.2 Радіолог (водне господарство) (II, I категорія, провідний)
			2212.2 Токсиколог (водне господарство) (II, I категорія, провідний)	
			2148.2 Топограф (водне господарство) (II, I категорія, провідний)	
2113.2 Хімік (водне господарство) (II, I категорія, провідний)				
1411 Менеджер (управитель) з використання водних ресурсів				

Висновки. Результати дослідження свідчать про те, що на теперішній час реальні запити економіки на професійно-кваліфікаційні кадри не співпадають з пропозицією фахівців професійної освіти, що стосується зокрема й сфери водного господарства. З метою виправлення диспропорцій ринку праці і ринку освітніх послуг в Україні запроваджено НРК, якою передбачено наближення вітчизняної освіти до європейських стандартів та принципів якості, забезпечення підготовки професійних кадрів відповідно до потреб суспільства. Важливою складовою успішної реалізації НРК є розробка галузевих рамок кваліфікації, що є можливим за умов тісної співпраці соціальних партнерів та представників сфери підготовки кадрів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Водолазский Н.Б. Рамка квалификаций профессорско-преподавательского состава медицинских вузов. Опыт проектирования / Н. Б. Водолазский, А. А. Свистунов, В. А. Акулинин // Серия „Методические пособия и информационные материалы” (Выпуск 2). – Омск: ООО Полиграфический центр „КАН”, 2012. – 122 с.
2. Мельник С. В. Гармонізація державного стандарту вищої освіти із професійно-кваліфікаційними стандартами: міфи та реальність / С. В. Мельник // Проблеми освіти: Болонський процес в Україні: Науково-метод. зб. / НМЦ ВО МОН України. – К. – 2005. – Вип. 45. – Ч. 1. – С. 39 – 65.
3. Мельник С. В. Зарубіжний та вітчизняний досвід розробки національних систем та рамок кваліфікацій: в схемах та таблицях / С.В. Мельник. – Луганськ: ДУ НДІ СТВ, 2011. – 46 с.
4. Мельник С. В. Освітньо-професійні стандарти у контексті реформування системи підготовки кадрів: Монографія / С. В. Мельник. – Луганськ: Видавництво ТОВ „Віртуальна реальність”, 2008. – 278 с.
5. Мельник С. В. Освітньо-професійні стандарти у контексті реформування системи підготовки кадрів: Монографія / С. В. Мельник. – Луганськ: Видавництво ТОВ „Віртуальна реальність”, 2008. – 278 с.
6. Мельник С. В. Методичні рекомендації щодо визначення відповідності обсягів та професійно-кваліфікаційної структури підготовки кадрів у навчальних закладах відповідно до потреб регіонального ринку праці / [С. В. Мельник, П.М. Коропець, М.М. Мартиненко та ін.]. – Луганськ: ДУ НДІ соціально-трудових відносин, 2011. – 36 с.
7. Національний класифікатор професій ДК 003:2010 / Державна установа Науково-дослідний інститут соціально-трудових відносин Міністерства соціальної політики України, Інститут української мови, Державний комітет статистики України. – К.: „Соцінформ”. – 746 с.